

Isaeus' abuse of law: a scholarly misconception?

UCL, 18.iv.2013

1. a) Dion. Hal. Isaeus 3: τοὺς δὲ δικαστὰς καταστρατηγεῖ, τοῖς δὲ πράγμασιν, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος, ἐκ παντὸς πειρᾶται βοηθεῖν.

b) Dion. Hal. Isaeus 4: ἦν δὲ περὶ αὐτοῦ δόξα παρὰ τοῖς τότε γοητείας καὶ ἀπάτης, ὥς δεινὸς ἀνὴρ τεχνιτεῦσαι λόγους ἐπὶ τὰ πονηρότερα, καὶ εἰς τοῦτο διεβάλλετο.

2. Arist. Ars rhet. I 15. 1375^a: φανερόν γάρ ὅτι, ἐὰν μὲν ἐναντίος ἦ ὁ γεγραμμένος τῷ πράγματι, τῷ κοινῷ χρηστέον καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν ὥς δικαιοτέροις.

3. a) Athen. Pol. 9.2: ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ γεγράφθ[αι το]ὺς νόμους ἀπλῶς μηδὲ σαφῶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ περὶ τῶν κλήρων καὶ ἐπικλήρων, ἀνάγκη [πο]λλὰς ἀμφισβητήσεις γίνεσθαι καὶ πάντα βραβεύειν καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τὸ δικαστήριον.

b) Plut. Solon 18.4: λέγεται δὲ καὶ τοὺς νόμους ἀσαφέστερον γράψας καὶ πολλὰς ἀντιλήψεις ἔχοντας αὐξῆσαι τὴν τῶν δικαστηρίων ἰσχύν. μὴ δυναμένους γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων διαλυθῆναι περὶ ὧν διεφέροντο, συμβαίνει αἰεὶ δεῖσθαι δικαστῶν καὶ πᾶν ἄγειν ἀμφισβήτημα πρὸς ἐκείνους, τρόπον τινὰ τῶν νόμων κυρίου ὄντας.

4. a) Isae. III 42: οὔτε γὰρ διαθέσθαι οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν ἔξεστι τῶν ἑαυτοῦ ἀνευ τῶν θυγατέρων, ἐὰν τις καταλιπὼν γνησίας τελευτᾷ.

b) Isae. III 68: ὁ γὰρ νόμος διαρρήδην λέγει ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις τὰ αὐτοῦ, ἐὰν μὴ παῖδας γνησίους καταλίπη ἄρρενας· ἐὰν δὲ θηλείας καταλίπη, σὺν ταύταις. οὐκοῦν μετὰ τῶν θυγατέρων ἔστι δοῦναι καὶ διαθέσθαι τὰ αὐτοῦ· ἀνευ δὲ τῶν γνησίων θυγατέρων οὐχ οἷόν τε οὔτε ποιήσασθαι οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ.

c) Isae. X 13: καὶ τῷ μὲν πατρὶ αὐτῆς, εἰ παῖδες ἄρρενες μὴ ἐγένοντο, οὐκ ἂν ἐξῆν ἀνευ ταύτης διαθέσθαι· κελεύει γὰρ ὁ νόμος σὺν ταύταις κύριον εἶναι δοῦναι, ἐὰν τῷ βούληται, τὰ ἑαυτοῦ.

5. [Dem.] XLIII 51: Ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπη θηλείας, σὺν ταύτησιν, ἐὰν δὲ μὴ, τούσδε κυρίους εἶναι τῶν χρημάτων. ἐὰν μὲν ἀδελφοὶ ὧσιν ὁμοπάτορες· καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν· ἐὰν δὲ μὴ ἀδελφοὶ ὧσιν ἢ ἀδελφῶν παῖδες, <* * *> ἐξ αὐτῶν κατὰ ταῦτα λαγχάνειν· κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὧσι, καὶ ἐὰν γένει ἀπωτέρω. ἐὰν δὲ μὴ ὧσι πρὸς πατρός μέχρι ἀνεψιῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρός τοῦ ἀνδρός κατὰ ταῦτα κυρίους εἶναι. ἐὰν δὲ μηδετέρωθεν ἢ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρός ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. νόθῳ δὲ μηδὲ νόθῃ μὴ εἶναι ἀγχιστείαν μήθ' ἱερῶν μήθ' ὀσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.

1sqq. legem om. SF 5 lacunam posuit Rennie <ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καὶ παιῖδας> Meier-Buermann : <ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καὶ παιῖδας ἐξ αὐτῶν λαγχάνειν· ἐὰν δὲ μὴ ἀδελφαὶ ὦσιν ἢ παιῖδες ἐξ αὐτῶν, ἀδελφοὺς τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφὰς καὶ παιῖδας> Lipsius

6. Men. Dysc. 731-733: . . . ποιῶμαι σ' ὕόν, ἅ τ' ἔχων τυγχάνω / πάντα σαυτοῦ νόμισον εἶναι. τήνδε σοι παρεγγυῶ / ἄνδρα δ' αὐτῇ πόρισον. . **737-739:** κηδεμῶν εἶ τῆς ἀδελφῆς εἰκότως. τοῦ κτήματος / ἐπιδίδου <σὺ> προῖκα τοῦμοῦ διαμετρήσας <θ>ῆμισυ / τὸ δ' ἕτερον λαβὼν διοίκει καμὲ καὶ τὴν μητέρα.

7. [Dem.] XLIII 54: τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδούς ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμάς, ὁ δ' ἵππεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα, πρὸς οἷς αὐτῆς. . . ἐὰν δὲ μὴ ἔχη ὁ ἐγγυτάτω γένους ἢ μὴ ἐκδῶ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμάς ἱερᾶς τῇ Ἥρᾳ.

8. Isae. III 64-65: τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκδοθείσας καὶ συνοικούσας ἀνδράσι γυναικας (περὶ ὧν τίς ἂν ἄμεινον ἢ ὁ πατήρ βουλεύσαιτο;) καὶ τὰς οὕτω δοθείσας, ἐὰν ὁ πατήρ αὐτῶν τελευτήσῃ μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνησίους ἀδελφοὺς, τοῖς ἐγγύτατα γένους ἐπιδίκους ὁ νόμος εἶναι κελεύει, καὶ πολλοὶ συνοικοῦντες ἤδη ἀφήρηνται τὰς ἑαυτῶν γυναικας. εἴτα τὰς μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκδοθείσας διὰ τὸν νόμον ἐξ ἀνάγκης ἐπιδίκους εἶναι προσήκει

9. Terr. Adel. 650-652: haec virgo orbast patre. / hic meus amicus illi genere est proximus. / huic leges cogunt nubere hanc. **657-659:** commenta mater est esse ex alio viro/ nescioquo puerum natum, neque eum nominat; / priorem esse illum, non oportere huic dari.

10. Isae. X 19: ὁ γὰρ πατήρ οὐμὸς ἐπὶ προικὶ ἐγγυησάμενος τὴν ἐμὴν μητέρα συνώκει, τὸν δὲ κλῆρον τούτων καρπουμένων οὐκ εἶχεν ὅπως εἰσπράξαιτο· ὅτε γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγους ἐποιήσατο τῆς μητρὸς κελευούσης, οὗτοι ταῦτα αὐτῷ ἠπείλησαν, αὐτοὶ ἐπιδικασάμενοι αὐτὴν ἔξειν, εἰ μὴ βούλοιο αὐτὸς ἐπὶ προικὶ ἔχειν. ὁ δὲ πατήρ, ὥστε τῆς μητρὸς μὴ στερηθῆναι, καὶ δις τοσαῦτα χρήματα εἴασεν ἂν αὐτοὺς καρποῦσθαι.

11. Isae. X 9: οἶμαι τοίνυν πάντας ὑμᾶς εἰδέναι, ὧ ἄνδρες, ὅτι κατὰ διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίνονται, δίδόντων τε αὐτῶν καὶ υἱεῖς ποιουμένων, ἄλλως δὲ οὐκ ἔξεστιν.

12. [Dem.] XLVI 14: Ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ὥστε μήτε ἀπειπεῖν μήτ' ἐπιδικάσασθαι, ὅτε Σόλων εἰσήει τὴν ἀρχήν, τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι ὅπως ἂν ἐθέλῃ ἂν μὴ παιῖδες ὦσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανῶν ἢ γήρων ἢ φαρμάκων ἢ νόσου ἕνεκα, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ὑπὸ τούτων τοῦ παρανοῶν, ἢ ὑπ' ἀνάγκης ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθεῖς.

13. a) Isae. VI 28: τοῖς γὰρ φύσει υἷεσιν αὐτοῦ οὐδεὶς οὐδενὶ ἐν διαθήκῃ γράφει δόσιν οὐδεμίαν, διότι ὁ νόμος αὐτὸς ἀποδίδωσι τῷ υἱεὶ τὰ τοῦ πατρὸς καὶ οὐδὲ διαθέσθαι ἐὰν ὅτῳ ἂν ὦσι παῖδες γνήσιοι.

b) Isae. X 9: γνησίου γὰρ ὄντος αὐτῷ Δημοχάρους υἱὸς οὐτ' ἂν ἐβούλετο ταῦτα [δια]πραῖσαι, οὔτε ἐξῆν δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ἑτέρῳ.

14. Isae. XI 46: κελεύει δ' ὁ νόμος, ἐὰν ἀλῶ τῶν ψευδομαρτυρίων, πάλιν ἐξ ἀρχῆς εἶναι περὶ αὐτῶν τὰς λήξεις.

15. Plato Laws 937c-d: ὁπόσων δ' ἂν μαρτυρίαι ἀλῶσι δίκη ψευδῇ δοξάντων μαρτυρεῖν καὶ τὴν νίκην τῷ ἐλόντι πεποιηκέναι, ἐὰν τῶν τοιούτων ὑπὲρ ἥμισυ μαρτυριῶν καταδικασθῶσιν τινες, τὴν κατὰ ταύτας ἀλοῦσαν δίκην ἀνάδικον γίνεσθαι, ἀμφισβήτησιν δ' εἶναι καὶ διαδικασίαν εἴτε κατὰ ταύτας εἴτε μὴ ἡ δίκη ἐκρίθη, ὁποτέρως δ' ἂν κριθῇ, γιγνέσθω τὸ τέλος τῶν ἔμπροσθεν δικῶν.

16. Isae. X 10: ὁ γὰρ νόμος διαρρηδὴν κωλύει παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν μηδὲ γυναικὶ πέρα μεδίκμου κριθῶν.

17. Isae. XI 27: . . . τῆς δὲ πρὸς ἐμὲ λήξεως ἐμποδῶν εἶναι τοὺς νόμους (οὐ γὰρ εἶναι τοῖς ὀρφανοῖς κατὰ τῶν ἐπιτρόπων). . .

18. Isae. XI 17: . . . νόμῳ δὲ ἀποκλειομένης, . . . οἰόμενοι δ' ἐμοῦ πλεονεκτήσιν μητέρα εἶναι τοῦ τελευτήσαντος ἔγραψαν· ὁ συγγενέστατον μὲν ἦν τῇ φύσει πάντων, ἐν δὲ ταῖς ἀγχιστεῖαις ὁμολογουμένως οὐκ ἔστιν.

19. Isae. VII 20: πατρῶων μὲν οὖν καὶ ἀδελφοῦ χρημάτων τὸ ἴσον αὐτοῖς ὁ νόμος μετασχεῖν δίδωσιν· ἀνεψιοῦ δε, καὶ εἴ τις ἔξω ταύτης τῆς συγγενείας ἐστίν, οὐκ ἴσον, ἀλλὰ προτέροις τοῖς ἄρρεσιν τῶν θηλειῶν τὴν ἀγχιστεῖαν πεποίηκε.

20. Isae. X 22: χαλεπὸν γὰρ πρὸς νόμους καὶ δίκαιον πραῖγμα ἀντιλέγειν ἐστί.

REFERENCES

Avramovic, S. (1997), *Iseo e il diritto attico*. Napoli.

Biscardi, A. (1983), "Osservazioni critiche sulla terminologia διαθήκη-διατίθεσθαι", in P. Dimakis (ed.), *Symposion 1979*: 23-35. Köln, Weimar, Wien.

Cudjoe, R. V. (2010), *The Social and Legal Position of Widows and Orphans in Classical Athens*. Athens.

Edwards, M. J. (2006), "Isaeus the rhetorician: a forgotten classic", in L. Calboli Montefusco (ed.), *Papers on Rhetoric VII*: 67-80. Rome.

— (2007), *Isaeus*. Austin Texas.

— (2009), "Isaeus and the Athenian inheritance laws", in E. Harris and G. Thür (edd.), *Symposion 2007*: 41-54. Wien.

- Harrison, A. R. W. (1968), *The Law of Athens: The Family and Property*. Oxford.
- Karabélias, E. (2002), *L'épiclérat attique*. Athènes.
- MacDowell, D. M. (1982), "Love versus the law: an essay on Menander's *Aspis*", *G&R* 29: 42-52.
- Maffi, A. (1991), "Adozione e strategie successorie a Gortina e ad Atene", in M. Gagarin (ed.), *Symposion 1990*: 205-38. Köln, Weimar, Wien.
- Rubinstein, L. (1993), *Adoption in IV. Century Athens*. Copenhagen.
- Ruschenbusch, E. (1957), "Δικαστήριον πάντων κύριον", *Historia* 6: 257-74 (repr. in *Kleine Schriften*, Wiesbaden 2005: 17-31)
- Thompson, W. E. (1976), *De Hagniae Hereditate: An Athenian Inheritance Case*. Leiden.
- Wyse, W. (1904), *The Speeches of Isaeus*. Cambridge.

Rosalia Hatzilambrou (Univ. of Athens)

rosahatz@phil.uoa.gr